

Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları Bağlamında Eşcinsellik ve LGBT Aktivizmi: Sosyo-Politik Bir Değerlendirme’nin Değerlendirilmesi

Zekiye Demir*

Emrah Hoca’yı tebrik ediyorum. Konuyla ilgili önceden beri müktesebatı var. Doktora tezi de benzer konuda. Zihnini ve emeğini bu konularda yormuş bir hocamız. Emeğine sağlık.

Emrah Hoca’nın özgün ve hoş, kısmen yarı-resmî bir tebliğ üslûbu var. Bu, okumayı da dinlemeyi de kolaylaştırıyor.

Tebliği malumunuz olduğu üzere, başlığı betimleyecek şekilde, açıklama konulmuş 3 ana bölümden oluşmaktadır: 1. Toplumsal cinsiyet kavramının ele alındığı *Kavramsal Çerçeve*. 2. Türkiye’deki LGBT aktivizmini dünden bugüne ele alan *Tarihi Arka Plan*. 3. Daha çok kadın ve aileye yönelik ulusal ve uluslararası antlaşma ve eylemlerden bahsedilen *Toplum ve Siyaset*.

Tebliğin içeriğini oluşturan bu üç bölüm ele alınırken önce konu ile ilgili yaklaşım ve literatürü *Tespit* başlığı altında verilmiş, sonra da *Tartışma* başlığı altında hocanın görüşleri sunulmuştur. Bu hâliyle gayet sistematik bir tebliğdir.

Birinci bölümdeki kavramsal çerçevede özellikle “toplumsal cinsiyet” üzerinde duruldu, sıradan ve işlevsel bir terim ile Truva atı arasında gelgitli bir kavram kargaşasının bulunduğu ima edildi. Yani toplumsal cinsiyet ve eşitlik kavramları gündeme geldiğinde; bir tarafın bireyin özgürleşmesi ve eşit haklara sahip olması olarak görüp konuyu savunduğunu, diğer tarafın da LGBT’yi çağırıştırdığı, aileyi tehdit ettiği ve derhal izole edilmesi gerektiğini söyleyen iki bloğun oluştuğu ifade edildi. Bu tespiti oldukça yerinde buluyorum. Belki bir de 3. blok yani iki blok arasında kalanlar sınıflaması da eklenebilir: “Aslında toplumsal cinsiyet kavramı olgusal bir duruma işaret etmekle birlikte ideolojik yükü nedeniyle tartışmalarda işaret ettiği şeyden uzaklaşıyor” düşüncesinde olanlar.

Kavramı ilk kullananların niyetleri ve ona ne anlam yükledikleri kuşkusuz önemlidir. Kavramı anlamada doğrudan onların kullanımına bakmak isabetli olacaktır. Toplumsal cinsiyet (*gender*) kavramını sosyolojiye ilk kez 1972 yılında Ann Oakleydâhil etmiştir. Emrah Hoca, Oakley’in doğrudan kendisinden değil, dolaylı bir alıntı yapmış. Oakley bu kavramla, kadın ve erkek arasındaki farklılığın biyolojik unsurlar yanında toplumsal ve kültürel olarak oluşturulduğunu, bir nevi inşa edildiğini ifade eder.

2004 Yılında Avrupa Konseyi’nin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği tanımı ise şöyledir: “Kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıkların ve toplum içerisindeki çeşitli rollerinin eşit kabul görmesi ve bu rollere eşit şekilde değer verilmesidir.” Bu tanımda kadın ve erkek farklılığına vurgu var. Mutlak rollerin mutlak eşitliği değil, eşit değer görmesi var.

Ancak LGBT savunucuları, toplumsal cinsiyet kavramını doğuştan cinsel kimlik yoktur, atanmış cinsel kimlik vardır şeklinde kullanmaktadır. Bu, heteroseksüel cinselliğin doğuştan değil atanmış cinsellik olarak sonradan inşa edildiği anlamına gelmektedir. Tebliğin ileri kısımlarında görüleceği gibi LGBT hareketi yeri gelince saldırdığı dini de kullanmaya çalışmakta, domuz dedikleri bilim adamlarını da, yıkmaya

* Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

çalıştığı devleti, siyaseti ve siyasetçileri de. Bir kavramın kötüye kullanımı, onun aslından uzaklaştırılmasını sağlamamalı ve kavramı kullanmaktan da imtina edilmemelidir.

Postmodern feministlere göre “nerede toplum varsa orada toplumsal cinsiyet vardır”. Kadınların karşılıklı etkileşim içinde bulundukları sınıf, ırk, eğitim, cinsel kimlik, sosyokültürel çevrenin, onların toplumsal kimlik kazanmalarında zaman ve yer itibarıyla farklı şekilde etkileri bulunduğunu ileri sürerler. Yani toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek olarak her bireyin hayattaki en temel unsurlarından biridir. Her bireyin toplumsal kimlikleri farklı bileşenlerle oluşmaktadır. Bireyin kadın ve erkek olmasının yanı sıra genç-yaşlı, hasta-sağlıklı, evli-bekâr-boşanmış-dul, çocuklu-çocuksuz, zengin-fakir, eğitilmiş- eğitimsiz, siyah-beyaz olması gibi.

Ne sosyolojide toplumsal cinsiyet kavramını kullananlar, ne de postmodern kadın sorunu ile ilgili olanlar, iki farklı cinsten toplumsal olarak cinsiyetsiz insanlar oluşturulmasının uygun olacağını ileri sürmektedir. Yani toplumsal cinsiyet kavramını kullanımlarında androjen-cinsiyetsiz bir toplum yaratma iddiaları yoktur. Burada kendi yaklaşımımı da özetleyen bir değerlendirme yapmak isterim:

İlk olarak bu tartışmalarda göz ardı edilmemesi gereken ana konu, bütün kimliklerin toplumsal olarak inşa edildiği ön kabulünün, cinsiyetsizleştirme tezine yeterli meşru zemin oluşturmayacağını farkında olunmasıdır. Zira kimlikler, bireyleri diğerleriyle benzeştirmek veya ayırtırmak için kullanılan temel kategorilerdir. İnsanları kimlikleri ile tanıyabiliriz. Birisine en genel kategori olarak “insan” demek bile bir tür kimliklendirmedir. Bireyleri diğerlerinden ayırtıran tüm kimlikler, farklı unsurlara (ten rengi, biyolojik özellikler, etnik köken, din, dil, eğitim, meslek, yaşanan yer, yetişilen çevre, mensup olunan aile, gündelik zevk ve alışkanlıklar vb.) dayanır ve bu unsurlar bir kültür içinde bir araya gelerek kimlik için anlamlı birer bileşen olur. Diğerleri gibi biyolojik farklılıklar da bu kimlik oluşumunda birer girdi olabilir. Sorun biyolojik farklılığın cinsel kimliğin şekillenmesinde etkili olmasında değil, hak ve sorumluluk dağılımında cinsiyete dayalı kimlikler arasında belirli dönemlerin o döneme özgü tecrübelerle dayalı olarak oluşturulmuş katı sınırların çizilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda iki farklı biyolojik cinsiyetin tarım, sanayi ve bilgi toplumunda yüklenecekleri toplumsal rollerin, sadece tarım toplumu tecrübesine dayalı olarak belirlenip dondurulmasının isabetli bir yaklaşım olmadığını söylemek ile cinsiyete dayalı hiçbir kimliğin olmaması gerektiğini savunmak aynı değildir. Bu gibi durumlarda kimliğin ne işe yaradığı, niçin edinildiği ve nasıl kullanıldığına bakılarak karar vermek gerekir.

İkinci olarak, cinsiyetle ilişkili tüm rollerin sonradan inşa edildiğini savunmak, kadın ve erkeğe dair rollerin ortadan kaldırılmasına haklı gerekçe olamaz. Çünkü eğer bu konuda biyolojik bir zorunluluk yoksa, kültürel olarak neyin tercih edilmesi gerektiğine dair bir zorunluluktan da bahsedilemez. Heteroseksüel yaklaşım taraftarları biyolojik olarak “yeniden üretim” odaklı bir rol tanımı yapmaktadır. Buna göre cinselliğin toplumsal işlevi, neslin yeniden üretimine katkı odaklı olarak ele alınmalıdır. Bu sebeple biyolojik olarak kadın ve erkek dışındaki cinsel ilişkiler, toplumsal yeniden üretim sürecine katkısı olmadığı için gayri meşru görülmektedir. Biyolojik durumun farklı kimlik benimsemek için zorunlu olmadığını ileri süren karşı

yaklaşımın, bir bireye hangi cinsel kimliklerin niçin benimsetileceğine dair güçlü gerekçelerinin olması gerekir. Yani eğer cinsel yönelimde biyolojik cinsiyete dayalı bir zorunluluk yoksa heteroseksüellik dışındaki eğilimlere yer açmak için hangi gerekçeler kullanılacaktır? LGTB hareketinin bu bağlamda ikna edici bir gerekçe demeti yoktur. Bu durum sadece cinsel isteklerde değil, tüm istekler için söz konusudur. Bu tutum, salt içgüdülerin serbest bırakılması yüceltilerek savunulamaz. Bir isteğin insan içgüdülerine dayanıyor olması, onun meşruiyeti için yeterli değildir. Zira hukuk ve ahlâkın yasakladığı tutum ve davranışların büyük çoğunluğu, bir şekilde insan içgüdülerine dayanır (Örneğin saldırganlık, şiddet, kıskançlık, merhametsizlik, adaletsizlik, hor görme, hakaret, eşitsiz muamele, sadizm, mazoşizm, vb.). Yani insan içgüdülerine teslimiyet, cinsel yönelim farklılaşmasına meşruiyet gerekçesi olamaz.

Üçüncü olarak bütün hak ve sorumlulukları, biyolojik farklılıklara dayandırmak, meşruiyeti bu farklılıklarda aramak isabetli bir yaklaşım değildir. Hak ve sorumlulukları, üzerinde uzlaşılan değer yargılarına dayandırmanın daha isabetli bir yol olduğunu düşünüyorum. Biyolojik farklılık da, üzerinde uzlaşılabilecek bir değer yargısının kaynağı pekâlâ olabilir. Bu bağlamda, örneğin, toplumsal cinsiyet rolü olarak anneliği kabullenmek, annenin bebeğini emzirme görevini eşi ile birlikte paylaşması beklentisini içermez. Öte yandan “baba çocuğu yıkamaz” değer yargısı da biyolojik farklılığa dayandırılarak meşrulaştırılamaz. Annenin çalışma durumu ve ev içindeki zaman kullanımının çocuğu yıkamaya daha fazla elverdiği yerde bu iş anne işi olarak tanımlanabileceği gibi elvermediği yerde de baba işi olarak tanımlanabilir. Yani, biyolojik olarak sadece kadının doğum yapabiliyor olmasına dayanarak, doğum sonrası çocuk ile ilgili tüm bakım işlerinin kadın işi olarak tanımlanmasının biyolojik bir zorunluluktan kaynaklandığını savunmak yerinde bir akıl yürütme değildir. Kısaca kadın ve erkek ile ilişkili tanımlanan toplumsal rol farklılıklarını, bir cinsin aleyhine eşitsizliğe dönüşüp dönüşmediğine bakılmadan, biyolojik faktörlere atıf yapılarak değerlendirmek doğru olmaz. Netice itibarıyla Amman’ın dediği, tebliğimizin de onayladığı gibi bireyin gelişiminde, tutum ve davranışında biyolojik cinsiyeti ile toplumsal cinsiyeti girift- etkileyici ve belirleyici bir ilişki içindedir.

İkinci bölümde Türkiye’deki LGBT aktivizmin tarihi arka planı ele alınmıştır. Tespitler kısmında literatürde LGBT aktivizminin Türkiye’deki seyrinin 3 dönem altında ele alındığından bahsedilmiştir:

1. 12 Eylül Askeri Darbe’yi takip eden, LGBT’nin; homoseksüel diye adlandırıldığı, AIDS, ahlâk dışı davranışlar, fuhuş, çocuklara olumsuz örnekler olarak gösterildiği ve ‘normal dışı’ olarak algılandığı, negatif bir tavırla karşılandığı dönem.

2. 1994 yılında eşcinsellerin çıkardığı Kaos GL dergisinin yayın hayatına başladığı, LGBT bireylerin homoseksüel diye adlandırıldığı, travestilerle ve transseksüellerle özdeşleştirildiği dönem. Bu dönem “yarı maskeli” olarak adlandırılmıştır. Bu dönemde hem görünür olma isteği var, hem de özgüvensiz bir tutum sergilenmektedir.

3. “Maskesiz” olarak adlandırılan ve Kaos GL’nin 1 Mayıs 2001’de kutlamalarda “Eşcinseliz, gerçeğiz, buradayız” yazılı pankart açtıkları dönem.

Emrah Hoca tebliğinde Türkiye’deki LGBT’nin tarihi seyri ile ilgili yeni bir dönemleme ve isimlendirme denemesi yapmış. Bu bölümde hocanın dönemlemesi de 3’e ayrılır:

1. Dönem: 1994-2000’li yıllar arası Radikal Söylem Dönemi. Bu isimlendirmenin gerekçesi, bu dönemde çıkan sayıların toplumsal olgulara karşı radikal bir yaklaşım sergilemesidir.

2. Dönem: Dolaptan Çıkma Dönemi. 2000’li yıllardan sonraki dönemi içerir. Bu dönemin başlangıcında Koas GL dergisi yeni bir formata bürünmüştür. Bu başlığı derginin içeriklerinden yararlanarak koymuştur.

3. Dönem: Destek ve Açılma Dönemi: 2008’de derginin 100. sayısının yayınlanması ile başlar ve hâlâ devam etmektedir. Bu dönem içeriden sanat ve akademik destek, dışarıdan ise kaynak desteği sağlanarak atağa geçilen bir dönemdir.

Literatürdeki bölümler 12 Eylül 1980’le başlamıştı, Hoca 1994 ile başlatmış ve yarı maskeli döneme Radikal Söylem Dönemi demiştir. Her ne kadar söylem radikallik içerse de – Yarı maskeli Dönem isminin “Radikal Söylem Dönemi” ifadesinden daha uygun düştüğü kanısındayım. Yarı maskeli, gerçek yüzünü tam yansıtamayan, gösteremeyen anlamındadır. Olumsuz bir çağrışıma sahiptir. Radikal Söylem’in hem olumlu hem de olumsuz çağrışımı bulunmaktadır. “Radikal” söylemi, keskin bir çıkış, marjinal bir durum/duruş, negatif bir imaj gibi çoklu ve farklı çağrışım içermektedir. Radikal ifadesi zaman zaman olumlu bir durum ve söylem için kullanılır. “Hz. Muhammet’in (SAV) insan hakları ile ilgili söylemi, çağına göre radikal bir söylemdi” diyebiliriz. Bu cümle, çağının olumsuz durumuna karşı olumlu bir durum, söylem oluşturmuştu manasını içermektedir. Yine “radikal” söylemi, olması gereken dışında olmayacak, olmaması gereken söylemler için de kullanılabilir. Dolayısı ile 1994 ile başlayan döneme radikal yerine yarı maskeli isimlendirmesi daha isabetlidir.

Yine literatürde maskesiz dönem olarak nitelendirilen döneme hoca “Dolaptan Çıkma Dönemi” demiş. Yani gerçekleri gösterme dönemi. Bu anlamda da dönemi betimlemede Maskesiz isimlendirmesi daha anlaşılardır. Maskesiz veya maskenin düşmesi dolaptan çıkmaya göre daha yaygın bir kullanıma sahiptir. Ayrıca yarı maskeliden sonra daha betimleyicidir.

Literatürdeki sınıflama maskesiz dönemle biter. Emrah Hoca’nın “maskesiz” yani kendi deyimi ile “dolaptan çıkma dönemi”nden sonra değişimi ve yeni stratejileri gözden kaçırmayarak yeni bir dönem eklemesi oldukça isabetlidir. Bu dönemi 2008’de Kaos GL’nin 100. sayısı ile başlatır ve “Destek ve Açılma Dönemi” olarak adlandırır. Bu bilgiler ışığında LGBT’nin Türkiye seyrini 5 döneme ayırmak daha doğru olabilir kanısındayım.

İlk üç dönemden birincisi negatif algı, ikincisi yarı maskeli var olmaya çalışma, üçüncüsü maskelerini çıkarıp var olduklarını sergileme dönemi. Dördüncüsü var olduklarını söylemekle, göstermekle yetinmeyip kabul edilip, normalleştirilip, genişleme ve baskın olma eylemlerini sergiledikleri dönemdir. Beşinci dönem ise karşı tepkilerin başladığı dönemdir.

İsimlendirme denemesi yapılacak olursa şöyle de denilebilir:

1. Negatif algı dönemi (12 Eylül 1980-1994).
2. Yarı maskeli dönem (Kaos GL’nin yayın hayatına başlaması 1994-2001).
3. Maskesiz dönem (1 Mayıs 2001-2008).
4. Açılma/Atak dönemi (Kaos GL’nin 100. Sayısı 2008- 2022).
5. Karşı Atak Dönemi. (2022 Eylül Büyük Aile Buluşması ile başlar)

LGBT’nin Türkiye Seyri Dönemlendirmesi

Dönem	Literatür	Emrah Eker	Zekiye Demir
1.	12 Eylül Askeri Darbesi ile başlayan 1994 Kaos GL dergisinin yayını ile biter. Net bir isimlendirme yoktur.	1994 Kaos GL Dergisinin yayını ile başlar 2001 yılı 1 Mayıs kutlaması ile biter. Radikal Söylem Dönemi olarak isimlendirilir.	Negatif algı dönemi: 12 Eylül askeri darbe ile başlar. (1980- 1993).
2.	1994 Kaos GL dergisinin yayını ile başlar, 2001 yılı 1 Mayıs kutlamaları ile biter. Yarı Maskeli Dönem olarak isimlendirilir.	2001, 1 Mayıs Kutlaması ile başlar 2008 Kaos GL’nin yüzüncü sayısı ile biter. Dolaptan Çıkma Dönemi olarak adlandırılır.	Yarı maskeli dönem: Kaos GL’nin yayın hayatına girmesi ile başlar. (1994-2000).
3.	2001 yılı 1 Mayıs Kutlamalarında KaosGL’nin pankart açmaları ile başlar ve devam eder. Maskesiz dönem olarak adlandırılır.	2008’de Kaos GL’nin 100. sayısı ile başlar, 2019’da biter. Destek ve Açılma Dönemi olarak adlandırılır.	Maskesiz dönem: 1 Mayıs kutlamalarında Kaos GL’nin pankart açması ile başlar. (2001-2007).
4.	-	(Not: Toplum ve Siyaset bölümünde 2019 ile yeni bir dönem başlatmıştır.) 2019, Sosyal Medya ve Toplumsal Kabul Dönemi: İnternet yoluyla yaygınlaşan, YouTube programlarında marjinal konuklar kapsamında LGBT bireylerini konuk etmekle başlayan dönem.	Açılma/Atak dönemi: Kaos GL’nin 100. sayısı ile başlar (2008- 2021).
5.			Karşı Atak Dönemi: Birçok STK’nın birlikte organize ettiği Eylül ayındaki Büyük Aile Buluşması ile başlar. (2022-...).

Üçüncü ve son bölümde Toplum ve Siyaset başlığı altında uluslararası sözleşmeler, uyum yasaları bunların iç politikaya yansımaları ele alınmıştır.

Bu bölümün tartışma kısmında öncelikle LGBT’nin Türkiye tarihi seyrine, 2019’da başlayan ve hâlâ devam eden 4. dönemi eklemiş ve buna “Sosyal Medya ve Toplumsal Kabul Dönemi” adını vermiş, YouTube yayınlarında LGBT’li bireylerin hayatlarının başarı hikâyesi olarak sunulduğundan bahsetmiştir.

Metinde bu tür sosyal medya programlarının çokça olması ve izlenmesi, LGBT dayatması üzerine karşı programların yapılmaya başlanması, bu kapsamda 2022’de yapılan Büyük Aile Buluşması gibi karşı atakların bulunmasından söz edildi. Bu kapsamda daha önce kadın STK’larının mücadeleleri sonucu uygulamaya alınan Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, bu sözleşme ile ilgili gölge raporlar, medeni ve ceza kanunlarında yapılan değişiklikler, İstanbul Sözleşmesi gibi düzenlemelere değinildi. Emrah Hoca’nın taraf olmadan konu hakkında bilgi vermeye çalıştığı izlenimini edindim. Ancak konu eşcinsellikten kadına, kadından STK’lara,

oradan yasal düzenlemelere oradan tekrar kadın konusuna ve Toplumsal Cinsiyet kavramına geldi. Toplumsal Cinsiyet ile LGBT arasında doğrudan ilişki kurulmasıyla, LGBT karşıtlığı, toplumsal cinsiyet karşıtlığına (anti-gender) indirgendi izlenimi edindim. Yani çalışmanın son bölümünde başa, birinci bölüme dönüldü. Toplumsal cinsiyet deyimi ile cinsiyetsizleştirmek aynı kefeye koyuldu gibi geldi bana. Oysa toplumsal cinsiyet kavramının kullanımından cinsiyetsizleştirmek, androjenleştirmek anlamı çıkmamalıdır. Ayrıca kadın yazınında toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı genelde yerini toplumsal cinsiyet adaleti kavramına bırakmış, toplumsal cinsiyet eşitliği ile toplumsal cinsiyet adaleti de kastedilir olmuştur. Toplumsal cinsiyet konusundan bahsedilirken bu konuya da biraz değinilebilirdi.

Yine fıkhi açıdan bir değerlendirmeye yer verildi, burada da kadına karşı şiddet ile ilgili “İslâm’da kadın hakkı yok, insan hakkı var” anlamına gelen ifade vardı. Yani bu ifadelerden kadına karşı şiddeti konuşmayalım, insana karşı şiddeti konuşalım anlamı çıkmaktaydı. Bizim oralarda bir söz vardır: “Neren ağırırsa canın orada”. Konu şiddet olunca kime daha çok uygulanıyorsa o konuşuluyor. Irk ve şiddet ilişkilendirildiğinde siyahlara uygulanan şiddetten bahsedilebilir, Kudüs söz konusu olunca Filistinlilere uygulanan şiddetten. Tabi ki genel kapsamda hepsi insan çatısı altında buluşur.

Son olarak eşcinsellikle ilgili şunu söylemek isterim: Toplum içinde LGBT’li bireyleri ne yok saymak ne de örnek birey rolüyle öne çıkarmak doğrudur. Neden bu kadar pompalanıyor, palazlandırılmaya çalışılıyor, anlamaya çalışmak, ona göre stratejiler geliştirmek isabetli olacaktır. Bu kapsamda ana kitleden ayrılan bu grubun cinsel eğilimlerinin ne kadarının doğuştan gelen genlerden kaynaklandığı, ne kadarının bireyin içinde bulunduğu ortamlardan, beslenme farklılıklarından vb. kaynaklandığı ile ilgili topluma bilimsel olarak farkındalık kazandırılmalıdır. Ayrıca, eşcinselliğin toplumun geleceği ile ilgili barındırdığı riskler ortaya konulmalıdır.